

РОЗДІЛ 1 ДОШКІЛЬНА ОСВІТА

УДК 373.2.015.31:172.15(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2026.1.1>

Світлана ЖЕЙНОВА

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, вул. Наукового містечка, 59, м. Запоріжжя, Україна, 69000

ORCID: 0000-0001-8857-4620

Бібліографічний опис статті: Жейнова, С. (2026). Педагогічні умови формування української національної ідентичності у дітей старшого дошкільного віку. *Acta Paedagogica Volyniensis*, 1, 3–8, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2026.1.1>

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті досліджено педагогічні умови формування української національної ідентичності у дітей старшого дошкільного віку в закладах дошкільної освіти. Встановлено, що старший дошкільний вік є чутливим періодом для засвоєння базових уявлень про Батьківщину, рідну мову, традиції, культурну спадщину та державну символіку. Проаналізовано головні законодавчі документи України, зокрема Закони України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», «Про дошкільну освіту» та Базовий компонент дошкільної освіти, які визначають нормативні засади формування української національної ідентичності у дітей та роль дошкільної освіти у цьому процесі. Розкрито сутність педагогічних умов як цілеспрямованої сукупності організаційних, змістових і методичних чинників освітнього процесу, що забезпечують узгодженість виховних впливів, інтеграцію навчального матеріалу з національно-культурним середовищем і застосування діяльнісного підходу. Окреслено роль педагога як носія патріотичних цінностей та моделювача позитивного ставлення дітей до української культури, історії та традицій. Виділено ключові умови ефективного формування національної ідентичності: наповнення освітнього процесу національно зорієнтованим змістом, створення національно-культурного середовища, активізація різних видів діяльності, залучення сімей вихованців і підвищення професійної компетентності педагогів. Проаналізовано практичні форми реалізації зазначених умов, зокрема використання інтегрованих проєктів, ігрових і дослідницьких завдань, театралізованих заходів, мультимедійних технологій і спільних родинних активностей. Реалізація окреслених умов забезпечує цілісність, системність і результативність процесу формування української національної ідентичності, сприяє розвитку патріотичних почуттів, усвідомленню дітьми своєї належності до українського народу та формуванню соціально-громадянської компетентності.

Ключові слова: українська національна ідентичність, діти старшого дошкільного віку, педагогічні умови, заклад дошкільної освіти, національно-патріотичне виховання, патріотизм.

Svitlana ZHEINOVA

PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Preschool Education and Social Work, Bohdan Khmelnytskyi Melitopol State Pedagogical University, Naukovoho Mistechka str., 59, Zaporizhzhia, Ukraine, 69000

ORCID: 0000-0001-8857-4620

To cite this article: Zheinova, S. (2026). Pedagogical conditions for the formation of Ukrainian national identity in senior preschool children. *Acta Paedagogica Volyniensis*, 1, 3–8, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2026.1.1>

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF UKRAINIAN NATIONAL IDENTITY IN SENIOR PRESCHOOL CHILDREN

The article examines the pedagogical conditions for the formation of Ukrainian national identity in senior preschool children within preschool educational institutions. It is established that the senior preschool age is a sensitive period for acquiring basic concepts about the homeland, native language, traditions, cultural heritage, and state symbols. Key legislative documents of Ukraine have been analyzed, including the Laws of Ukraine «On the Basic Principles of State Policy in the Sphere of Consolidating Ukrainian National and Civic Identity», «On Preschool Education», and the Basic Component of Preschool Education, which define the normative foundations for the formation of Ukrainian national identity in children and the role of preschool education in this process. The essence of pedagogical conditions is revealed as a purposeful combination of organizational, content-related, and methodological factors of the educational process that ensure coherence of educational influences, integration of learning material with the national-cultural environment, and the application of an activity-based approach. The role of the educator as a carrier of patriotic values and as a model for fostering a positive attitude toward Ukrainian culture, history, and traditions in children is outlined. Key conditions for effective formation of national identity are highlighted: enriching the educational process with nationally oriented content, creating a national-cultural educational environment, activating various types of activities, involving families of children, and enhancing the professional competence of educators. Practical forms of implementing these conditions are analyzed, including the use of integrated projects, game- and research-based tasks, theatrical activities, multimedia technologies, and joint family engagements. The implementation of these conditions ensures the integrity, systematization, and effectiveness of the process of forming Ukrainian national identity, promotes the development of patriotic feelings, children's awareness of their belonging to the Ukrainian nation, and the formation of socio-civic competence.

Key words: *Ukrainian national identity, senior preschool children, pedagogical conditions, preschool educational institution, national and patriotic education, patriotism.*

Актуальність проблеми. Сучасні соціокультурні та суспільно-політичні трансформації в Україні актуалізують проблему національно-патріотичного виховання підростаючого покоління як одного з пріоритетних напрямів державної освітньої політики. В умовах глобалізаційних процесів, інформаційної відкритості та викликів, пов'язаних із збереженням національної самобутності, особливої значущості набуває формування української національної ідентичності з раннього віку. Старший дошкільний вік є сенситивним періодом для становлення базових уявлень дитини про себе як представника певної нації, усвідомлення належності до українського народу, прийняття його культурних і духовних цінностей.

У дошкільному дитинстві закладаються первинні уявлення про Батьківщину, рідну мову, національні традиції, звичаї, державну символіку, формується емоційно-ціннісне ставлення до історії та культури свого народу.

Згідно із Законом України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», формування української національної ідентичності громадян України має відбуватися на всіх вікових етапах, починаючи з раннього дитинства. Закон визначає освіту, зокрема дошкільну, як важливий інструмент реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадян-

ської ідентичності, спрямованої на виховання поваги до державної мови, культури, історичної спадщини та традицій українського народу (Закон України «Про основні засади державної політики...», 2022).

Водночас, попри чітке нормативне закріплення важливості формування української національної та громадянської ідентичності з раннього дитинства, у вищезазначеному Законі України не конкретизовано педагогічні умови, механізми та шляхи реалізації цих завдань у системі дошкільної освіти: окреслено лише загальні стратегічні орієнтири державної політики, однак не визначено специфіки освітнього впливу з урахуванням вікових особливостей дітей старшого дошкільного віку.

У практиці закладів дошкільної освіти це зумовлює певну фрагментарність і несистемність у реалізації завдань національно-патріотичного виховання, що часто залежить від суб'єктивного бачення педагогів-вихователів, їхнього професійного досвіду та рівня підготовленості. Відсутність науково обґрунтованих педагогічних умов формування української національної ідентичності у дітей старшого дошкільного віку ускладнює забезпечення цілісності, наступності та результативності цього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування української національної ідентичності особистості, зокрема в контек-

сті виховання підростаючого покоління, неодноразово ставала предметом наукових досліджень українських і зарубіжних учених. Теоретико-методологічні засади національної ідентичності розкрито у працях філософів, соціологів і психологів, серед яких І. Бех, С. Бойко, О. Титар, С. Толочко, Є. Пелагеша, К. Журба, А. Яблуновський які наголошують на ціннісно-смысловій природі ідентичності, її зв'язку з національною самосвідомістю, культурою, мовою та історичною пам'яттю народу.

Особливості формування української національної ідентичності та патріотичних почуттів у дітей дошкільного віку розглядалися у дослідженнях А. Богуш, Н. Гавриш, О. Кононко, Т. Піроженко, О. Рейпольська, О. Богатирьова, які підкреслюють сенситивність дошкільного віку для засвоєння базових уявлень про Батьківщину, рідну мову, народні традиції, символіку та культурну спадщину.

Формування основ української національної ідентичності у старшому дошкільному віці досліджують О. Косенчук, В. Ляпунова, І. Негрій, Д. Олійник, О. Федорчук, які у своїх наукових працях акцентують увагу на значущості саме старшого дошкільного дитинства як базового етапу становлення національної ідентичності особистості.

Педагогічні умови як наукова категорія були предметом досліджень О. Бражнич, Т. Вдовичин, Г. Голубова, Т. Гуцман, А. Зубко, О. Пехота, Б. Чижевський, які розглядали їх як сукупність взаємопов'язаних факторів, що забезпечують ефективність освітнього процесу.

Водночас аналіз наукових джерел засвідчує, що, попри наявність значної кількості досліджень, присвячених національно-патріотичному вихованню та формуванню української національної ідентичності, проблема визначення її систематизації педагогічних умов формування української національної ідентичності саме у дітей старшого дошкільного віку залишається недостатньо розробленою. Вище зазначене зумовлює потребу в подальшому теоретичному осмисленні та науковому обґрунтуванні педагогічних умов, які забезпечують цілісність і результативність зазначеного процесу в закладах дошкільної освіти.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та визначенні педагогічних умов формування української національної ідентич-

ності у дітей старшого дошкільного віку в освітньому процесі закладів дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливим підґрунтям для реалізації процесу формування української національної ідентичності у дітей старшого дошкільного віку є нормативно-правова база дошкільної освіти. Зокрема, відповідно до Закону України «Про дошкільну освіту», серед основних завдань дошкільної освіти визначено виховання у дітей любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної мови, регіональних мов або мов національних меншин та рідної мови, національних цінностей Українського народу, а також цінностей інших націй і народів, свідомого ставлення до себе, оточення та довкілля. Зазначені положення безпосередньо корелюють із метою формування української національної ідентичності у дітей старшого дошкільного віку та підкреслюють значущість дошкільної освіти як базового етапу становлення національно свідомої особистості (Закон України «Про дошкільну освіту», 2024).

В Базовому компоненті дошкільної освіти (БКДО, 2021) зазначається, що педагогічні умови організації освітнього процесу в закладі дошкільної освіти мають забезпечувати цілісний розвиток особистості дитини, формування її ціннісних орієнтацій та соціальної компетентності. Зміст дошкільної освіти орієнтований на ознайомлення дітей з культурною спадщиною, традиціями та цінностями українського народу, розвиток поваги до державної мови й національної символіки. Інтеграція освітніх напрямів, діяльнісний і дитиноцентричний підходи, а також взаємодія закладу дошкільної освіти з родиною визначаються як необхідні умови ефективного формування української національної ідентичності у дітей старшого дошкільного віку (Базовий компонент дошкільної освіти, 2021).

Зосередимо увагу на з'ясуванні сутності педагогічних умов формування української національної ідентичності у дітей старшого дошкільного віку. На думку Г. Голубової, поняття «педагогічні умови» розглядається як сукупність спеціально організованих і взаємопов'язаних чинників освітнього процесу, що зумовлюють ефективність виховання, навчання та розвитку особистості. Дослідник

акцентує увагу на визначальній ролі особливостей організації навчально-виховного процесу, які забезпечують його цілісність, узгодженість освітніх і виховних впливів, а також створюють сприятливі умови для гармонійного розвитку особистості та розкриття її індивідуального потенціалу (Голубова, 2017).

Нам імпонує також визначення, запропоноване Т. Вдовичин, відповідно до якого педагогічні умови розглядаються як цілісна сукупність чинників, що забезпечують упорядкування й регулювання педагогічного процесу, узгоджену взаємодію його суб'єктів і компонентів з метою досягнення запланованих освітніх результатів. Науковець підкреслює, що педагогічні умови сприяють удосконаленню міжособистісних взаємин між учасниками освітнього процесу, створюють передумови для розв'язання конкретних дидактичних завдань, а також активізують пізнавальну діяльність, самостійність і ініціативність вихованців, що позитивно впливає на загальну результативність освітнього процесу (Вдовичин, 2013).

У контексті дослідження формування української національної ідентичності у дітей старшого дошкільного віку заслуговує на увагу підхід І. Негрій. Спираючись на Закон України «Про основні засади державної політики...», дослідник визначає українську національну ідентичність як стійке усвідомлення особою своєї належності до української нації як самобутньої спільноти, об'єднаної національними символами, спільним історичним досвідом, духовно-культурними цінностями, українською мовою та народними традиціями. На думку І. Негрій, формування української національної ідентичності у дітей старшого дошкільного віку відбувається передусім у межах освітнього процесу закладів дошкільної освіти за активної ролі педагога-вихователя (Негрій, 2024).

Важливою є також думка Д. Олійник, згідно якої роль педагога у формуванні української національної ідентичності у дітей старшого дошкільного віку не обмежується лише передаванням знань про країну, її символіку чи традиції. Вихователь-педагог насамперед має виступати носієм патріотичних цінностей, активно залучати дітей до пізнання рідної культури та історії, формувати любов до Батьківщини, повагу до мови та гордість за належність до українського народу (Олійник, 2022).

У межах нашого дослідження педагогічні умови розглядаються як цілеспрямовано створена сукупність організаційних, змістових і методичних чинників освітнього середовища закладу дошкільної освіти, що забезпечують ефективне формування української національної ідентичності у дітей старшого дошкільного віку. Згідно з формами та методами, поданими у парціальній програмі з патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку «Моя країна – Україна» (2022) за редакцією Н. Гавриш, О. Косенчук, Т. Піроженко, можна визначити педагогічні умови, які слід використовувати для формування української національної ідентичності. Парціальна програма демонструє, що національно-патріотичне виховання є однією з складових української національної ідентичності, і має бути системним, послідовним і пронизувати всі аспекти життя дитини старшого дошкільного віку, формуючи соціально-громадянську компетентність та базові уявлення про державу, її символи й культурні цінності (Парціальна програма з патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку «Моя – країна Україна», 2022, с. 23).

З огляду на зазначене, актуалізується потреба у виокремленні та науковому обґрунтуванні педагогічних умов, які забезпечують цілеспрямоване засвоєння дітьми старшого дошкільного віку національних цінностей, символів, традицій і мови в освітньому середовищі закладу дошкільної освіти. Саме визначення й реалізація педагогічних умов дозволяють перевести формування української національної ідентичності з рівня декларативних положень у площину системної та результативної педагогічної діяльності.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури та узагальнення практичного досвіду роботи закладів дошкільної освіти (ЗДО) було виокремлено такі провідні педагогічні умови формування української національної ідентичності у дітей старшого дошкільного віку:

1. Наповнення освітнього процесу національно зорієнтованим змістом, що передбачає систематичне ознайомлення дітей з українською культурою, традиціями, звичаями, фольклором, державною символікою, народними святами та видатними постатями української історії. Реалізація зазначеної умови сприяє роз-

ширенню уявлень дітей старшого дошкільного віку про рідний край і формуванню первинних основ національної самосвідомості.

2. Створення національно-культурного освітнього середовища в ЗДО, яке забезпечує емоційно-ціннісне занурення дитини в українську культуру. Таке середовище передбачає використання національної символіки, предметів народного побуту, дитячої художньої літератури українських авторів, музичних і образотворчих засобів, що відображають культурну спадщину українського народу.

3. Для підсилення ефективності національно-патріотичного виховання доцільно:

- впроваджувати інтегровані проекти та дослідницькі завдання, де діти
- знайомляться з історією та культурою України через практичну діяльність;
- залучати сім'ї вихованців до спільних свят, майстер-класів, народних
- ігор та творчих проектів, що створює єдність виховних впливів дому та закладу;
- використовувати сучасні педагогічні технології, такі як медіа,
- мультимедійні презентації, відео- та фотодокументація, що робить процес пізнання більш наочним і емоційно насиченим;
- формувати у дітей перші громадянські та соціальні компетенції, такі
- як співпраця, відповідальність, повага до культурної спадщини та традицій свого народу;
- організовувати проектні та практичні заняття на відкритому повітрі,
- екскурсії, тематичні прогулянки, які поглиблюють знання про рідний край і сприяють практичному засвоєнню національних цінностей.

Активізація діяльнісного підходу у процесі національно-патріотичного виховання, що реалізується через залучення дітей до різних видів діяльності: ігрової, пізнавальної, художньо-творчої, комунікативної. Особливого значення набувають народні ігри, інсценування, театралізована діяльність, участь у традиційних святах та обрядах, які сприяють емоційному переживанню національної належності.

Підвищення професійної компетентності педагогів ЗДО та налагодження партнерської взаємодії з родинами вихованців. Єдність вимог і виховних впливів ЗДО та сім'ї сприяє закріпленню національно значущих ціннос-

тей у повсякденному житті дитини. Для підвищення професійної майстерності педагога-вихователя можуть брати участь у різних програмах підвищення кваліфікації, зокрема у Всеукраїнському семінарі-тренінгу «Фахівець у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», який реалізує Міністерство молоді та спорту України. Здобуті знання з семінарів доречно передавати сім'ям вихованців, що сприятиме посиленню партнерської взаємодії ЗДО та родини та ефективному формуванню у дітей національно значущих цінностей.

Реалізація зазначених педагогічних умов у комплексі забезпечує цілісність і результативність процесу формування української національної ідентичності у дітей старшого дошкільного віку, сприяє розвитку національно-патріотичних почуттів, позитивного ставлення до української культури та усвідомлення своєї належності до українського народу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, дослідження підтвердило, що старший дошкільний вік є сенситивним періодом для формування української національної ідентичності, оскільки саме на цьому етапі закладаються базові уявлення дитини про себе як представника певної нації, рідну мову, культурні цінності, традиції та державну символіку. Формування національної ідентичності в старшому дошкільному віці потребує створення цілісних педагогічних умов, які забезпечують узгодженість освітніх і виховних впливів, інтеграцію змісту освітнього процесу з національно-культурним середовищем та діяльнісний підхід у навчально-виховній роботі. Значну роль у цьому процесі відіграє педагог, який виступає носієм патріотичних цінностей та моделює для дітей позитивне ставлення до рідної культури, історії та традицій. Ефективність формування української національної ідентичності підвищується за умови партнерської взаємодії закладу дошкільної освіти та сім'ї, активного використання інтерактивних та мультимедійних технологій, а також організації різноманітних проектних і практичних видів діяльності, які сприяють емоційному залученню дітей у процес пізнання своєї країни.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці науково обґрунтованих методичних рекомендацій та програм, спрямованих

на системне формування української національної ідентичності у дітей дошкільного, зокрема старшого дошкільного віку, а також у вивченні ефективності інтегрованих підходів, ігрових і дослідницьких завдань, театралізованих заходів та сучасних інформаційних технологій. Значним напрямом є вдосконалення моделей співпраці між ЗДО та сім'єю для забезпечення єдності виховних впливів, а також розробка

критеріїв та індикаторів для оцінки результативності формування національної ідентичності у дітей старшого дошкільного віку. Реалізація перерахованих перспектив дозволить підвищити ефективність національно-патріотичного виховання, забезпечити цілісність та системність освітнього процесу і сприятиме формуванню соціально-громадянської компетентності майбутніх поколінь.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Базовий компонент дошкільної освіти. 2021. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://surl.li/ghoxqd>
2. Вдовичин Т. Обґрунтування організаційно-педагогічних умов для забезпечення навчального процесу майбутніх фахівців у педагогічному університеті. 2013. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://surl.cc/xgrjxc>
3. Голубова Г. Педагогічні умови розвитку обдарованості студентів. 2017. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://surl.li/yoilkh>
4. Закон України «Про дошкільну освіту». 2024. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://surl.li/psvbnq>
5. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». 2022. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://surl.lu/kgpazq>
6. Негрій І. Розвиток української національної та культурної ідентичності дітей старшого дошкільного віку як чинника їхньої соціально-громадянської компетентності. *Науковий вісник. Серія: Педагогіка*. 2024. Том 2. № 33. С. 265–271. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://doi.org/10.33842/22195203-2024-2-33-265-271>
7. Олійник Д. Особливості виховання національної ідентичності засобами міні-музею у дітей старшого дошкільного віку. 2022. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://surl.li/uwxlvh>
8. Парціальна програма з патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку «Моя – країна Україна». 2022. Н. Гавриш, О. Косенчук., Т. Піроженко. Харків. 64 с.

REFERENCES:

1. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity. (2021). [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://surl.li/ghoxqd> (in Ukrainian).
2. Vdovychyn T. (2013). Obgruntuvannia orhanizatsiino-pedahohichnykh umov dlia zabezpechennia navchalnoho protsesu maibutnikh fakhivtsiv u pedahohichnomu universyteti. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://surl.cc/xgrjxc> (in Ukrainian).
3. Holubova H. (2017). Pedahohichni umovy rozvytku obdarovanosti studentiv. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://surl.li/yoilkh> (in Ukrainian).
4. Zakon Ukrainy «Pro doshkilnu osvitu». (2024). [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://surl.li/psvbnq> (in Ukrainian).
5. Zakon Ukrainy «Pro osnovni zasady derzhavnoi polityky u sferi utverdzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti». (2022). [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://surl.lu/kgpazq> (in Ukrainian).
6. Nehrii I. (2024). Rozvytok ukrainskoi natsionalnoi ta kulturnoi identychnosti ditei starshoho doshkilnoho viku yak chynnyka yikhnoi sotsialno-hromadianskoi kompetentnosti. *Naukovyi visnyk. Serii: Pedahohika*. Tom 2. № 33. pp. 26–271. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://doi.org/10.33842/22195203-2024-2-33-265-271> (in Ukrainian).
7. Oliinyk D. (2022). Osoblyvosti vykhovannia natsionalnoi identychnosti zasobamy mini-muzeiu u ditei starshoho doshkilnoho viku. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://surl.li/uwxlvh> (in Ukrainian).
8. Partsiialna prohrama z patriotychnoho vykhovannia ditei starshoho doshkilnoho viku «Moia – krainaUkraina». (2022). N. Havrysh, O. Kosenchuk., T. Pirozhenko. Kharkiv. 64 p.(in Ukrainian).

Дата першого надходження статті до видання: 21.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 23.04.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

